Lees De Groene 10 weken voor €10

DE GROENE AMSTERDAMMER

De Morgenster als tijdelijk expeditieschip op proefvaart richting de Doggersbank
© Thijs Middeldorp

U heeft toegang tot dit artikel dankzij een abonnee van *De Groene*

Vergeten natuur in de Noordzee

'Ik zie heel veel zand'

De Doggersbank, Nederlands grootste en meest afgelegen natuurgebied, is alleen op papier beschermd. Met nieuwe kaarten en verhalen proberen natuurbeschermers en kunstenaars dat te veranderen.

Bart Crezee
1 juli 2026 – verschenen in nr. 27

10.20 uur

Het is een zonnige maar winderige dag in juni. De vlag van de Ambassade van de Noordzee wappert hoog in de mast. De trossen zijn losgegooid en tallship de Morgenster vertrekt uit de haven van Den Helder. De honderd jaar oude tweemaster doet normaal dienst als opleidingsboot, maar fungeert vandaag als tijdelijk expeditieschip – een proefvaart voor een drieweekse expeditie naar het midden van de Noordzee in het voorjaar van 2027. Met een bont gezelschap van biologen, kunstenaars, natuurbeschermers en journalisten varen we bij wijze van test de zee op, een klein deel van de route op weg naar de Doggersbank.

De Doggersbank is een onderzeese zandbank van bijna driehonderd kilometer lang, ruim een dag varen uit de kust. Daar waar de Exclusieve Economische Zones van Nederland, Duitsland, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk elkaar raken rijst het zand tientallen meters op uit de omliggende zeebodem. Het is een overblijfsel uit de laatste ijstijd, toen de Scandinavische ijskap zich tot onze contreien uitstrekte en de grond voor zich uit duwde. Ooit was deze zandbank verbonden met het vasteland – een groene heuvel waar bomen groeiden en de prehistorische mens vanuit Nederland naartoe kon wandelen. Totdat de ijskap smolt en het water steeg. Zo'n achtduizend jaar geleden verdween de landbrug naar Engeland onder de golven, en daarmee ook het haast mythische Doggerland.

Tegenwoordig staat de Doggersbank vooral bekend om haar rijke zeeleven. Dankzij de ondiepe ligging is het een belangrijk paaigebied voor kabeljauw, makreel, haring, schol en spiering. Er foerageren haaien en roggen en de grote aantallen vissen trekken op hun beurt weer vogels, zeehonden, dolfijnen en bruinvissen aan. Het gebied is dan ook tien jaar geleden aangewezen als Natura 2000-gebied, met de bijkomstige verplichting dat de kwaliteit van de natuurlijke rijkdom moet verbeteren.

Toch wordt er nog altijd volop gevist in deze 'kraamkamer van de Noordzee', waaronder met sleepnetten die over de ondiepe bodem worden getrokken. 'Onbegrijpelijk', noemt Emilie Reuchlin dit, directeur van Stichting Doggerland en een van de organisatoren van de zeildag. 'Het is alsof je constant bulldozers toelaat op de Veluwe.'

Reuchlin probeert Nederlands grootste natuurgebied werkelijk te beschermen door de schadelijke sleepnetvisserij bij de rechter aan te vechten. Afgelopen mei nog stelde de rechtbank haar stichting en hun mede-eisers in het gelijk: Nederlandse sleepnetvissers mogen niet meer zonder vergunning vissen in het Nederlandse deel van de Doggersbank.

Nieuwsbrief

Ontvang de selectie van de dag, met op zondag een terugblik op onze belangrijkste verhalen

Inschrijven

Daarnaast werkt ze met een coalitie van onderzoekers aan het herstel van koudwaterriffen, kwetsbare mosselbanken die aan de basis liggen van de hoge biodiversiteit in het gebied. Tijdens de werkelijke expeditie, volgend jaar, zullen er nieuwe rifstructuren worden aangelegd op de Doggersbank, bijna tweehonderd kilometer ver op zee.

Zo ver gaan we vandaag niet. Vandaag maken we alleen een testrondje voor de kust om de noodzakelijke onderzoeksmethoden te testen.

We laten de haven achter ons en passeren het Marsdiep tussen Den Helder en Texel, de open zee tegemoet.

10.31 uur

Met zijn donkerblauwe pullover, beige laarzen en stijlvolle vissersmuts ziet Harpo 't Hart eruit alsof hij al jaren op zee komt. In elk geval denkt hij daar al jaren over na. Als artistiek directeur van de Ambassade van de Noordzee, een creatief platform voor gesprekken over en mét de zee, werkt 't Hart aan nieuwe manieren om de Noordzee te verbeelden. Wat als we de Noordzee niet zien als een gebied om te bezitten of te gebruiken, maar als een (rechts)persoon die zichzelf mag vertegenwoordigen? Met een collectief van wetenschappers en kunstenaars onderzoekt de Ambassade hoe dit zou kunnen werken. Kan de Ambassade bijvoorbeeld leren spreken met de zee, om vervolgens namens die zee te kunnen onderhandelen?

'De Noordzee zou politiek vertegenwoordigd moeten zijn', klinkt het krakerig uit geluidsboxen over de lengte van het schip. 't Hart heeft het achterdek van de Morgenster beklommen en een microfoon in de hand genomen. 'Maar om daar een mandaat voor te hebben moet je haar ook kennen. Vandaag gaan we de Noordzee beter leren kennen.'

Dat is hard nodig. Want hoe bescherm je een natuurgebied dat nauwelijks bekend is en amper bezocht wordt. De Doggersbank is ver weg. Duiken is er moeilijk. En het is ook nog eens heel uitgestrekt. Wat weten we werkelijk over deze onderzeese wereld?

De vlaggen van de Ambassade van de Noordzee en stichting Doggerland in de mast van de Morgenster
© Dirk Kome

Landschapsarchitect Ziega van den Berk maakt schetsen op het achterdek van de Morgenster
© Dirk Kome

11.09 uur

Er klinkt enthousiast geroep over het dek. Iemand heeft zeehonden gespot op zandbank Noorderhaaks. Verder naar het zuiden zijn vagelijk de contouren van een offshore windmolenpark te zien.

Tjeerd Bouma, restauratie-ecoloog bij het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (Nioz), leunt tegen de reling en kijkt het allemaal aan. Dit is niet zijn eerste dag op zee. Bouma doet al jaren onderzoek naar het herstel van mariene ecosystemen en weet de noodzaak daarvan goed uit te leggen.

'De zeebodem is de afgelopen decennia ontdaan van allerlei natuurlijke rif-achtige structuren. Vroeger stroomden er nog duizenden kubieke meters aan dode bomen vanuit de rivieren de Noordzee in. Dat gebeurt niet meer. En wanneer vissers oud hout of stenen opvissen in hun netten, gooien ze die ook niet terug het water in. Dan riskeren ze hun netten een tweede keer kapot te trekken.'

Het resultaat is een lege onderwatervlakte, waar steeds minder ruimte is voor een rijk zeeleven. 'We hebben er eigenlijk een groot Kootwijkerzand van gemaakt', zegt Bouma, verwijzend naar de grootste zandverstuiving van het land.

Juist oneffenheden zijn essentieel voor een gezonde zeenatuur. Het is op deze structuren dat schelpdieren als mosselen en oesters hun riffen bouwen. In de beschutting van het rif schieten vissen kuit en jagen haaien en bruinvissen op voedsel. Op hun beurt worden vogels weer aangetrokken door al dit onderwaterleven.

Daarom onderzoekt het Nioz, samen met onder meer Stichting Doggerland, hoe die natuurlijke rimpels weer teruggebracht kunnen worden in het biljartlaken dat de zeebodem is geworden. Een van de mogelijke manieren is om afgedankte fruitbomen in zee te dumpen. De vele vertakkingen maken fruitbomen een potentieel ideaal oppervlak voor schelpdieren om zich op te vestigen en voor vissen om zich te verstoppen en voort te planten.

Efficiëntie is daarbij essentieel, benadrukt Bouma, omdat het gebied dat hersteld moet worden zo ontzettend groot is. 'Stel je voor dat Nederland één grote zandvlakte zou zijn. Als je dan een voetbalveld weet te herstellen, heb je nog steeds niet heel veel bereikt.'

11.48 uur

We zijn op volle zee en het grootzeil wordt gehesen. De eerste gezichten beginnen bleek weg te trekken en pilletjes tegen de misselijkheid gaan van hand tot hand.

Kunstenaar Sami Hammana lijkt weinig last te hebben van zeeziekte. Hij staat ontspannen op het achterdek en tuurt over het water. Hammana is meegekomen om de Noordzee een keer zelf te ervaren. Samen met Harpo 't Hart, van de Ambassade, maakte hij onlangs een korte film over het beheerplan voor de Doggersbank, een document dat Rijkswaterstaat in 2023 opstelde. In *De belofte van overzicht* analyseren Hammana en 't Hart dit 113-pagina's tellende, technocratische beleidsstuk. In plaats van op de inhoud te focussen kijken ze daarbij bewust naar de vormgeving waarin het document gegoten is – de tabellen, kaarten en foto's die de indruk moeten wekken dat de Doggersbank bekend is en vakkundig beheerd wordt.

De film werpt de vraag op of het beheerplan wel recht doet aan de realiteit van het zeegebied. Zo viel het Hammana op dat er veel goed belichte, heldere foto's van individuele dieren in het document staan, zoals een kleurrijke zeester, een lachende bruinvis of een rondturende zeehond. 'Het zijn mooie portretfoto's', zegt hij, 'maar ze laten niets zien van het ecosysteem als geheel. Die dieren zijn eigenlijk nep, losgezongen van de gemeenschap en de habitat waar zij deel van uitmaken. Het ecosysteemperspectief ontbreekt volledig.'

Even opvallend is de volgende ambtelijke zin die Hammana en 't Hart in het document aantroffen: 'Daarnaast wordt er bij de mariene gebieden, bij het vaststellen van de begrenzing, van uitgegaan dat een gebied met rechte lijnen, met goed gedefinieerde hoekpunten, het beste te hanteren is voor het beleid en handhaven daarvan.'

Rechte lijnen dus. Dat is duidelijk terug te zien op de bijgevoegde zeekaarten. Natura 2000-gebied de Doggersbank bestaat vooral als een groene rechthoek op de kaart, enkel doorkliefd door de grenzen van de verschillende Noordzeelanden, die als taartpunten op de zandbank bij elkaar komen. Een leeg vlak in een raster naast andere lege vlakken, dat is hoe de overheid ons grootste natuurgebied voor zich ziet, stellen Hammana en 't Hart.

Het filmproject is onderdeel van de tentoonstelling *Drift: Duin tot Doggersbank,* die nog tot half september te zien is in Museum Panorama Mesdag in Den Haag. De tentoonstelling legt een verbinding met het werk van Hendrik Willem Mesdag en Sientje Mesdag-van Houten. In 1881 vroeg dit kunstenaarsechtpaar met hun *Panorama van Scheveningen* aandacht voor het behoud van het nabijgelegen duinlandschap, een 'zeldzaam schoone plek' die dreigde te verdwijnen onder bouwplannen. Het panorama was daarmee niet alleen een vorm van landschapskunst, maar ook een vroege aanzet tot milieuactivisme en natuurbehoud.

Zou een vergelijkbaar 'panorama van de Doggersbank' eenzelfde betekenis voor de Noordzee kunnen hebben? Zo ja, hoe zou dat er dan uitzien?

Een onderwatermicrofoon wordt uitgetest
© Dirk Kome

De reddingsboot wordt te water gelaten
© Dirk Kome

12.19 uur

Even verderop op het dek heeft Ziega van den Berk een wit tekenvel uitgerold. Het papier is nog leeg – zeeziekte heeft Van den Berk tot nu toe belet te tekenen. 'Het idee was om eigen observaties en gevoelens vast te leggen op een kaart en het zeelandschap zo te lezen. Maar ik moet mijn ogen vooral op de horizon gericht houden om niet misselijk te worden', zegt ze.

Van den Berk is landschapsarchitect bij creatief ontwerpbureau MUST. In 2015 droegen zij en haar collega's bij aan het opstellen van een 'gebiedsagenda' voor de Noordzee in 2050, in opdracht van het toenmalige ministerie van Infrastructuur en Milieu.

'In de gebiedsagenda speelde die rechtlijnige kaart een grote rol', verwijst ze naar de gekleurde vierhoek die overal terugkeert als representatie van de Doggersbank. Hoewel ze gelooft dat alle betrokken partijen – van de fossiele industrie tot de visserij en de overheid – met de beste intenties bijdroegen aan het opstellen van de gebiedsvisie, begon er toch iets te knagen tijdens dit proces. 'Dragen we met zo'n simpele representatie niet bij aan de verkaveling van de Noordzee?' vroeg zij zich af. 'En daarmee uiteindelijk de verdere exploitatie van het gebied?'

Terwijl: Van den Berk wil haar cartografie juist inzetten om zorg te dragen voor het landschap. 'Een goede kaart brengt verwondering teweeg', vertelt ze, 'en de behoefte om meer van een gebied te weten te komen.'

Die verwondering is nu ver te zoeken. De huidige kaarten laten behalve de onderwatertopografie vooral de aanwezigheid van vaarroutes, boorplatformen en kabels en leidingen zien. Zo maken ze economische belangen inzichtelijk, maar reduceren tegelijkertijd een complexe, levende omgeving tot een beheersbaar gebied.

Daarbij zijn de beleidskaarten niet transparant over wat er allemaal wordt weggelaten, stelt Van den Berk. Het Natura 2000-beheerplan zegt bijvoorbeeld niets over hoe rijk het onderwaterleven ooit was op de Doggersbank, waar in de Middeleeuwen zelfs nog grijze walvissen voorkwamen.

Sindsdien probeert Ziega van den Berk een nieuwe vorm van cartografie uit, eentje waarin de intrinsieke waarde van natuurlijke ecosystemen beter tot zijn recht komt. 'Wat als je alleen je eigen, directe observaties zou mogen weergeven? Hoe ziet het gebied er dan uit? Of wat als we een kaart ontwerpen met alle dieren die ooit op de Doggersbank voorkwamen, maar nu verdwenen zijn?' Van den Berk gelooft dat inzichtelijk maken wat verloren is gegaan noodzakelijk is om de toekomstige potentie van het gebied te kunnen duiden.

Voor de tentoonstelling in Museum Panorama Mesdag contrasteerde MUST oude zeekaarten vol monsters en vergane schepen met de huidige, planmatige beleidskaarten van de overheid. Het werk roept de vraag op wat we werkelijk weten over de Doggersbank – en wat we voor waar willen aannemen. 'Je zou eigenlijk willen dat alle beleidsmakers van het ministerie op z'n minst een keer op zee zijn geweest', zegt Van den Berk, 'om hun eigen waarnemingen en ervaringen aan die rapporten toe te kunnen voegen.'

13.50 uur

De Morgenster is aangekomen op de testlocatie, een paar kilometer voor de kust van Texel. Emilie Reuchlin staat met een oranje overall aan en een rood reddingsvest om over de voorsteven gebogen. Door een koord te vieren laat ze een metalen zandhapper zo'n vijftien meter onder water zakken. Dan trekt ze het touw strak en grijpt de zandhapper zich vol met bodemmateriaal.

'Het voelt zwaar aan', zegt ze tegen een collega bij het ophalen. Eenmaal boven op het dek gaat de happer open en stroom een lading bruine smurrie in een plastic bak. 'Zo kunnen we onderzoeken wat voor leven er in de zeebodem voorkomt', legt ze uit.

De oogst is vandaag niet groot. Na de modder gefilterd te hebben blijven er vooral veel kleine schelpjes over, naast de verlaten koker van een enkele zandkokerworm. Zandkokerwormen – ringwormen van een paar centimeter lang – zijn belangrijke ecosysteembouwers, legt Reuchlin uit. Ze vormen kokers uit zand en slijm, en wanneer veel kokers aan elkaar groeien ontstaat er een primitieve rifstructuur, de basis voor ander zeeleven. 'Zandkokerwormen dragen zo bij aan meer biodiversiteit', aldus Reuchlin.

Voorlopig is de diversiteit ver te zoeken. Ook zandkokerwormen lijden onder sleepnetvisserij, waardoor hun groeiende rifstructuren en het leven dat daarin verschuilt kapot worden getrokken. Een tweede hap met de zandhapper komt leeg omhoog.

De zandhapper wordt te water gelaten
© Dirk Kome

14.03 uur

Aan stuurboord verdwijnt het vissersmutsje van Harpo 't Hart achter de reling. De rubberen reddingsboot van de Morgenster is aan twee kabels te water gelaten en 't Hart heeft plaatsgenomen in het dobberende bootje. Hij is van plan om met een hoogfrequente hydrofoon onderwatergeluidsopnames te maken. Daarmee kunnen de geluidsgolven van bruinvissen onderscheiden worden van het reguliere geluid van schepen, boorplatformen en windmolenparken, dat vandaag de dag alomtegenwoordig is onder water.

Ondertussen bevestigt Roos Bol het beeld van de kale zeebodem. Bol is marien ecoloog bij ARK Rewilding Nederland, een stichting die werkt aan natuurherstel – op land én op zee. Ze heeft een dropcam, een onderwaterdrone met camera, over de reling gezet en laat deze langzaam afdrijven aan een geel koord. Een collega bestuurt de drone met een joystick in zijn hand en een grote VR-bril op zijn hoofd – alsof hij aan het gamen is.

'Iets meer touw', roept hij door de wind heen naar Bol, die op een iPad dezelfde beelden bekijkt. Tegen het felle licht van de zon in zien we vagelijk hoe de camera onder de golven verdwijnt en langzaam naar beneden beweegt.

'Ik zie heel veel zand', is het enige wat Bol kan concluderen zodra de drone de bodem raakt. Hoe anders zou dat zijn als we werkelijk naar de Doggersbank waren gevaren. Eén keer eerder kwam ze daar al, zo'n twee jaar geleden, op zoek naar geschikte plekken voor rifherstel. Toen de dropcam daar werd ingezet, zag ze onder meer rogge-eieren liggen. Ook trof ze er noordkromp aan, een iconische schelpdiersoort van zo'n tien centimeter lang die onder natuurlijke omstandigheden wel honderden jaren oud kan worden. 'Dat ene individu leefde mogelijk al toen het gebied honderd jaar geleden nog een rijk zeeleven had.' De kans daarop is echter steeds kleiner, omdat de sleepnetten die de bodem omwoelen ook de schelpen van de noordkromp kapotmaken.

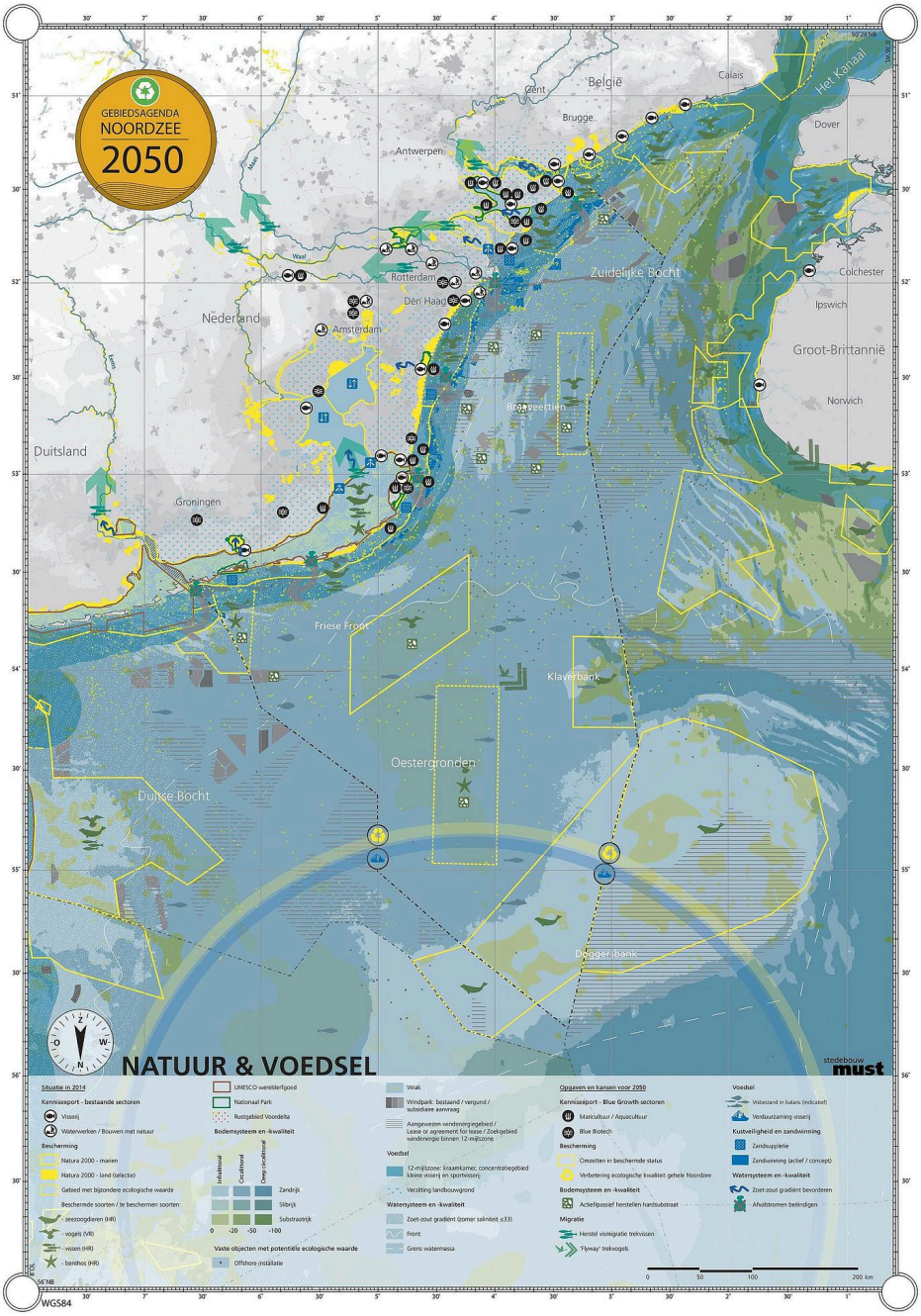
'We weten dat de Doggersbank weer echt een kraamkamer kan worden als het met rust wordt gelaten', stelt Bol. Dat betekent volgens de onderzoeker in de eerste plaats een stop op sleepnetvisserij. Een studie in de Waddenzee, die begin deze maand door onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen en het Nioz als voorpublicatie online is gezet, laat zien dat zelfs een lichte vorm van sleepnetvisserij al grote schade aanricht aan het ecosysteem.

Tegelijkertijd toont een andere studie voor de kust van Schotland, waar sleepnetvisserij tien jaar geleden werd verboden, dat het onderwaterleven ook weer verrassend snel terug kan keren wanneer de bodem met rust wordt gelaten. In het beschermde zeegebied komen drie keer zoveel organismen voor op de zeebodem dan in naastgelegen, onbeschermde gebieden.

De introductie van nieuwe rifstructuren kan het natuurlijke proces daarbij net dat zetje geven dat nodig is, denkt Bol. Voor de kust van Zeeland voert ARK al een proefproject uit met oesters als rifbouwer. Voor de Doggersbank blijkt de paardenmossel echter beter geschikt. 'Die komt daar van oorsprong voor', verklaart Bol.

De vraag is vooral hoe de paardenmossel daar te krijgen én te houden. Het beestje is zo'n twintig centimeter groot en heeft vijf jaar nodig voordat hij zich voortplant. Al die tijd moet het aangeplante rif zware stromingen en heftig stormweer kunnen weerstaan. 'Best wel uitdagend', noemt Bol dat. 'Momenteel onderzoeken we wat voor materiaal de soort nodig heeft om zich aan te hechten, en hoe je ze vervolgens in leven houdt bij het transport naar de Doggersbank toe.'

Op de lange termijn hoopt ze dat dit soort rifherstel de basis kan vormen voor natuurlijke uitbreiding. 'Het zou mooi zijn als onze paardenmosselen zich voortplanten en als bron van larven dienen voor een verdere verspreiding in het gebied.'

Gebiedsagenda Noordzee 2050, 2014. Cartograaf: MUST Stedebouw B.V., in opdracht van Ministeries I&M en EZ
© MUST

15.05 uur

De kapitein galmt over de speakers. *'Happy sail!'* kondigt hij aan. De Morgenster zal weer koers zetten naar de haven van Den Helder.

Tijd voor Emilie Reuchlin om zich te ontdoen van haar natte werkpak en te reflecteren op de uitgevoerde tests. 'Voor de onderwatercamera bewoog het schip toch nog te veel. Daarvoor moeten we echt goed stilliggen', is een van haar conclusies.

Het is een nuttige les voor volgend voorjaar, wanneer de Ambassade van de Noordzee, ARK Rewilding en Reuchlins eigen stichting, samen met natuurorganisaties uit andere Doggersbanklanden, zoveel mogelijk data willen verzamelen bij de werkelijke expeditie.

In de tussentijd zal Stichting Doggerland zich volop richten op de juridische strijd. 'Je moet aan heel veel knoppen tegelijk draaien om effect te hebben', verklaart Reuchlin terwijl de boeg van de Morgenster vol in de wind draait. 'Formeel is een kwart van de Noordzee beschermd, maar in de praktijk worden schadelijke activiteiten gewoon toegestaan.'

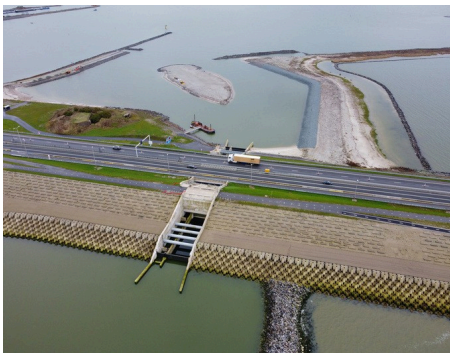
Vanwege de mogelijk ingrijpende gevolgen voor de visserij heeft de minister aangekondigd in beroep te gaan tegen het besluit van de rechter dat Nederlandse sleepnetvissers op de Doggersbank vergunningsplichtig zijn. Hoewel het ministerie erkent dat deze vorm van vissen schadelijk is, wil minister Jaimi van Essen (D66) voorlopig nog niet handhaven.

'Rifherstel is noodzakelijk', stelt Reuchlin, 'maar daarvoor is het eerst nodig om sleepnetvisserij en nieuwe gaswinningsprojecten in deze gebieden te stoppen. Dat betekent dat de vergunningskraan toch echt moet worden dichtgedraaid.'

16.13 uur

De Morgenster is bijna terug in de haven. Vlak voor we de zuidpunt van Texel passeren wijst iemand enthousiast naar de horizon. Aan stuurboord is een groepje jan-van-genten te zien. De witte zeevogels komen van nature veel voor op de Doggersbank, maar zijn vandaag ook vlak bij de kust te vinden. Verdient deze waarneming een plek op de nieuwe zeekaarten waaraan gewerkt is?

Lees verder:

De nieuwe Deltawerken

Hoe kunnen we ons beschermen tegen de zee zonder de natuur te vernielen?

Tjesse Riemersma 13 augustus 2025

Nederland in 2050

Hoe ziet ons land eruit als we de klimaatplannen wél uitvoeren?

Koen Haegens, **Emile Smits**, **Jaap Tielbeke** en **Evert de Vos**
21 september 2022

Reportage: Zeespiegelstijging

Hoe bewoners in het Groningse Eems-Dollard langzaam maar zeker het zoute water toelaten

Sanne Bloemink 10 maart 2021